

OSMANLI TÜRKÇESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Oğuz boylarının batıya doğru muhacereti ve XI. asrın ortasında Selçukluların İran'da devlet kurarak kalıcı hale gelmesi Türklerin batıya doğru göçünün yeni bir güzergahını açmıştır. Bu istikametteki Türkmen akını arkasına güçlü bir devletin desteğini de alarak hızla İran'ın batısına doğru genişlemiş ve Anadolu sınırlarına dayanmıştır. Buralara yerleşen Türkmenler, her ne kadar kurulan devletin resmi yazışma dili Farsça olsa da köklü Fars kültürüne ve İslam Arap tesirine rağmen kendi hayat tarzlarının yanında dil ve kültürleriyle de var olma çabası içine girmişlerdir. Anadolu'nun fethiyle birlikte yeni bir yurdun Türk iskanına açık hale gelmesi Türk boylarının bu istikametteki hareketlerine ivme kazandırmıştır. Anadolu toprakları üzerinde ilk beyliklerin ve Türkiye Selçuklu hanedanının temellerinin atılması bu topraklarda Türk iskanını daha sağlam zemine taşımıştır. Moğol istilasını XIII. asrın ilk çeyreğinde etki alanını batıya doğru genişlettikçe istila selinin önünden kaçarak batıya gelen yeni Türkmen gruplarıyla dolup taşan Batı İran ve Azerbaycan'ın yanında Anadolu'ya uzanan muhacir Türkmenler buralarda nüfus dengesini tamamen Türkler lehine değiştirmişlerdir. Bu durum beraberinde konuşma dilinde Farsça'nın etkisini büyük ölçüde yok ettiği gibi yazı dilinde de bu lisanın etkisini azaltmıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol hakimiyeti altına girmesi üzerine bu topraklarda ikinci beylikler döneminin başlaması Türkçe bakımından yeni bir başlangıç niteliğinde olmuştur. Çünkü Türk beyleri kendi etki alanları içinde Türkçe

konusmuş, Türkçe yazan ilim adamlarını ve şairleri himaye etmiş, böylece Türk lisanının gelişerek yazı diline dönüşmesine çok önemli katkı sağlamışlardır. Dolayısıyla Selçuklular döneminin oldukça az sayıdaki Türkçe eserleri beylikler döneminde yerini başta Kur'an tercümeleri olmak üzere peygamber kıssaları, evliya menkıbeleri, nasihatnameler, tababet kitapları, dini-destani manzum ve mensur eserler şeklinde çeşitlendirerek artırınca Türkçe gittikçe gelişen bir yazı dili olma özelliği kazanmaya başlamıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması ve İlhanlı hakimiyetinin kırılması üzerine Türk beylikleri arasındaki mücadele Osman oğulları lehine gelişince Osmanlı, beylikten devlete terfi etmiş, Türkçeyi devletin resmi dili haline getirmiştir. Bu tarihi sürece paralel olarak gelişen Türkçe tam anlamıyla bir yazı dili haline gelmiş ve bu lisana Türk lehçelerinin kendi içinde tasnifi bağlamında **"Batı Türkçe si"** adı verilmiştir. Türkçenin bu varyantı Kuzey ve Güney Azerbaycan, Irak, Suriye, Anadolu ve Balkanlar olmak üzere bütün batı Türklüğünün ortak konuşma ve yazı dili olmuştur. XIX. Asrın ortalarına kadar Türk dili, Türkçe olarak anılan bu konuşma ve yazı dili, Tanzimat Fermanı sonrasında siyasi mülahazalarla oluşturulmaya çalışılan "Osmanlıcılık" bilinci doğrultusunda Tanzimatçılar tarafından Osmanlı ülkesinde konuşulan lisana da "Lisan-ı Osmani" denmiş ve bu lisanın

Türkçe, Arapça ve Farsça'dan oluşmuş bir dil olduğu tezi savunulmuştur.

Uzun tarihi geçmişi olan Osmanlı Türkçesi yapısal olarak çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu süreci kendi içinde Başlangıç Dönemi, Klasik Dönem ve Yenileşme (Sadeleşme) Dönemi şeklinde tasnif etmek mümkündür.

Başlangıç Dönemi olarak ifade edilen dönem; zaman dilimi bakı-

mından Anadolu'nun fethi ve Türkleşmesiyle başlatılıp, Türkiye Selçuk luları devri, Beylikler dönemi ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecini kapsamaktadır. Bu dönem Türk dili tarihi üzerine çalışanlar tarafından eski Türkiye Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Eski Oğuz Türkçesi gibi adlarla isimlendirilmiştir. XIII-XV. Asırları kapsayan bu dönemde Türkçe gramer şekilleri ve kelime hazinesi bakımından oldukça sade bir yapı arz etmektedir. Belki bu yargı Türkiye Selçuklu Devleti mahfilleri için tam anlamıyla geçerli olmasa da (devletin resmi dili Arapça, edebi dil Farsça) halk arasında yaygın olarak Türkçenin bu sade şekli konuşulmuştur.

Moğol istilasının ardından Anadolu'da Türk beylikleri kurulurken, Türkçe Türk beylerinin himayesinde yalın haliyle gelişme göstermiş, bilginler,

mutasavvıflar ve şairler Türkçenin bu yalın haliyle eserler vermişlerdir.

Ayrıca başta Kur'an tercümelere olmak üzere Arapça ve Farsça bazı eser ler Türkçeye çevrilmiştir.

Osmanlı Devleti, İstanbul'un fethinin ardından XV. asrın ikinci ya

rısında Anadolu'da da siyasi birliği büyük ölçüde sağlayarak bir cihan

devleti hüviyeti kazanmıştır. Devletin inkişafına paralel olarak bu süreçte Türkçe de gelişmiş, yazıda üslup birliğine kavuşarak tam anlamıyla devlet lisanı, bilim ve sanat dili olma özelliğini pekiştirmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde medrese eğitim sisteminin gelişmesine paralel olarak yeniden Arapça ve Farsça kelimelere rağbet edilmeye başlandığı da görülmektedir. Arapça ve Farsça'nın ilgi görmesinde devletin tekâmülü ile birlikte İslam dünyasının bilim muhitlerinden Bursa ve İstanbul gibi Osmanlı kültür muhitine gelen bilginlerin de önemli derecede etkisi olmuştur.

Klasik Dönem olarak anılan dönem ise XV. yüzyılın ikinci yarısından XIX. asrın ortalarına kadar devam eder. Bu dönemin başlangıcında Osmanlı Devleti bir cihan devleti hüviyetine kavuşunca XVI. asır dünya da her yönüyle Türk asrı olmuştur. Öyle ki, Osmanlı idaresinde bulunan bütün eyaletlerdeki idarecilerin yazışma dilleri (ister Budin, ister Belgrad, ister Bağdat, ister Kahire'de olsun) tam bir ayniyet göstermektedir. Devletin diğer kurumlarının gelişimine paralel olarak gelişme gösteren Türk dili, şair, mütercim, tezkireci ve tarihçilerin eserleriyle bilim ve sanat dili olma hüviyetini pekiştirmiştir.

Klasik dönemde Türkçe, konuşma lisanının dışında yazı dili olarak iki kulvarda gelişme göstermiştir. Bunlardan birincisi lisanı bir araç olarak gören ve ondan fayda sağlamayı ön planda tutanların kullandıkları yazı dilidir. Kelime dağarcığı oldukça zengin olan bu anlayışa sahip müelliflerin yazdıkları toplumda oldukça geniş bir kesim tarafından oku

nup anlaşılabilmiştir. Baki, Fuzuli, Kınalızade Ali, Katip Çelebi, Evliya Çelebi gibi kalem erbabı bu anlayışla eserlerini yazmışlardır.

Klasik dönemde kullanılan yazı dilinin ikinci versiyonu ise yazı yazmayı daha çok sanat olarak düşünenlerin kullandıkları yazı dilidir. Bunlar Türkçenin yanında Arapça ve Farsça'dan olabildiğince çok sayıda kelime, dil kalıpları ve kurallar almayı hedefleyip Türkçenin normal bilinen yazı dilinden uzaklaşarak yeni bir yazı dili ortaya koymuşlardır. Bu yazı dilinin okuyucu hedef kitlesi daha ziyade toplumda bilgi seviyesi yüksek kişiler olmuştur. Naima, Veyisi, Ali Mustafa Efendi gibi kalemler bu anlayışın temsilcileri olarak gösterilebilir. Bu dönemin edebiyat anlayışında da Arapça ve Farsça kelimelere oldukça yoğun ilginin olduğu görülmektedir. Bu anlayış dilde zenginliğin ötesinde bir özentiye dönüşüm süreci hızla Türkçenin aleyhine gelişmeye başlamıştır.

Yenileşme Dönemi diye anılan dönem ise XIX. yüzyılın ortaların dan XX. yüzyılın başlarına kadar olan dönemi kapsamaktadır. X. asırda İslam'ın kabulünden itibaren İslam kültür muhitiyle yoğun ilişki içine girerek zamanla bu kültür ortamının etkisinde kalan Türk toplumu, XIX. asrın başından itibaren devleti idare edenlerin tercihiyle Batı kültür çevreleriyle yakın etkileşim içine girmeye başlamıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra bu etkileşim gittikçe derinleşerek Türk toplumu lisan ve edebiyat alanında etkilemeye ve asrın ikinci yarısından itibaren Türk edebiyatı, divan edebiyatının etki alanından çıkarak Batı

edebiyatının tesiri altına girmeye başlamıştır. Bu dönemde Batı edebiyatından roman, hikâye, tiyatro vb. alanlarda nesir yazı örnekleri alın tıları etkileşim sürecine ivme kazandırmıştır. Bu gelişmenin ardından Türk kültür muhitinde neşriyat hayatının çıkarılan gazete ve dergiler sayesinde canlandığı gözlemlenmektedir. Kalem erbabı, halka ulaşmada gazete ve dergileri oldukça önemsemiş, bu nedenle halkın anlayacağı dilde yazma gayretine girmek zorunda kalmıştır. Bu durum, Türkçenin yazı dilinin sadeleşmesini ve halkın anlayabileceği bir kıvama gelmesini sağlamıştır. Gelineen noktadan hareketle dönemin aydınları Türkçenin bu yalın haliyle bir bilim ve edebiyat dili haline gelmesi hususunda çaba sarf etmeye başlamışlardır. Diğer yandan bu gidişata karşı duruş sergi leyen bir kesim edebiyatçılar da olmuştur. Osmanlının son döneminde

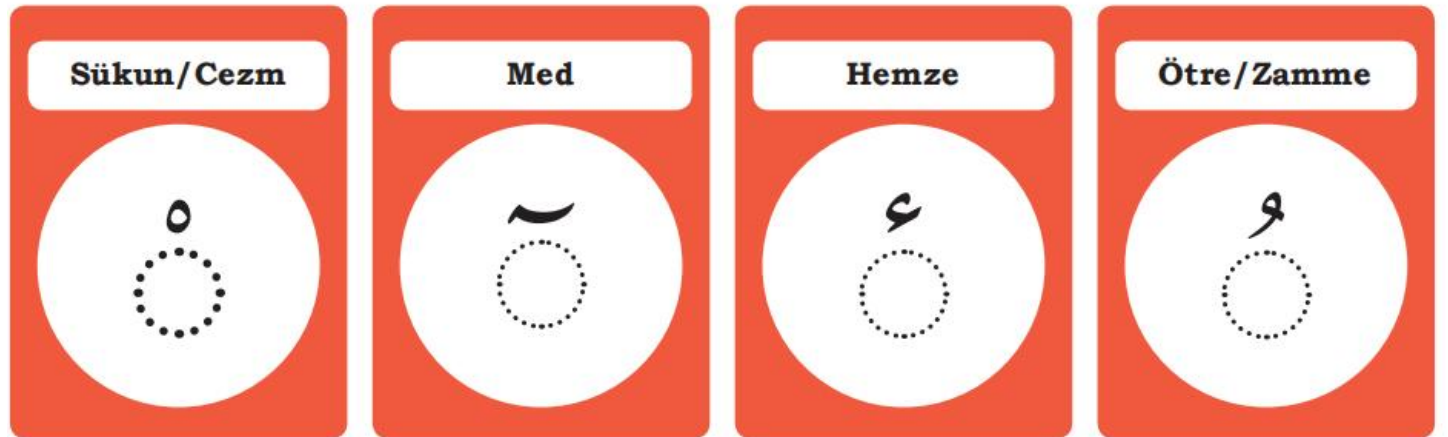
Türk dili ekseninde yaşanan bu karmaşa dil alanında daha sistema tik bir çalışmayı gerekli kılmıştır. II. Meşrutiyetin ilanı Türk aydınına neşriyat alanında yeni imkanlar sunmuştur. Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık düşüncelerinin savunucuları olan aydınlar dü- şüncelerini geniş kitlelere ulaştırmak üzere kendi yayın organlarında halkın anlayacağı Türkçe ile yazılar yazmışlardır. Bu gelişmelere paralel olarak da Genç Kalemler Dergisi etrafında toplananlar 1911 yılından itibaren “Yeni Lisan Hareketi” şeklinde anılan bir süreci başlatmışlardır. Türkçenin sadeleşerek kendi özüne dönmesi hususunda kalıcı adımlar atmayı başaran bu ekip ilk defa “Milli Edebiyat” kavramını ortaya atarak

milli bir edebiyat milli bir lisanla oluşturulabilir düsturundan hareketle başarılı bir şekilde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Cumhuriyet öncesin de Osmanlı Türkçesi Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp, Reşad Nuri, Yakub Kadri ve benzeri edebiyatçılarla Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa gibi liderlerin gayretleriyle ciddi bir sadeleşme sürecine girmiştir.

Cumhuriyetle beraber M. Kemal Atatürk önderliğinde kurulan yeni Türk devletinin gerçekleştirdiği inkılaplardan Türk dili de etkilenmiş ve alınan kararla ülkede Latin harfleri esasına dayalı bir Türkçe kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum Türk toplumunun Batı dünyası ve medeniyeti ile temasını arttırmak amacına yönelik mecburi bir inkılap olmak la beraber diğer yandan tarihi ve kültürel mirasımızı oluşturan Osmanlı Türkçesiyle yazılı metinlerin okunması ve anlaşılmasını da bir ihtiyaç haline getirmiştir.

HAREKELER

Esre / Kesre

Üstün / Fetha

Üstünlü Tenvin

Esreli Tenvin

Ötreli Tenvin

Şedde

Sükûn (Cezm)

Üzerinde bulunduğu harfi, kendisinden önceki harfle bağlayan işarettir ve harfin sessiz olarak okunacağını gösterir

Med

Harfi uzatma görevi yapar. Genellikle kelime başındaki elif harfinin üzerinde bulunur ve üzerinde bulunduğu elif harfini Arapça ve Farsça kelimelerde uzun â, Türkçe kelimelerde ise Türkçede uzun hece olmadığı için kısa a şeklinde okutur.

Hemze

Elifin harekeli şekline denir

Ötre / Zamme

Harfin üzerine küçük bir vav harfine benzeyen işaret şeklinde konulur ve üzerine konduğu harfi “o, ö, u, ü” yuvarlak sesli olarak okutur.

Esre / Kesre

Harfin altına çapraz şekilde eğik bir çizgi olarak konulur. Harfi “i” veya “ı” sesinde okutur.

Üstün / Fetha

Harfin üzerine çapraz şekilde eğik bir çizgi olarak konulur. Harfi “a” veya “e” sesinde okutur.

Tenvin

Üstünlü tenvin (fethalı tenvin), esreli tenvin (kesreli tenvin) ve ötreli tenvin (zammeli tenvin) olmak üzere üç çeşit tenvin vardır. Tenvin kelimeye zarf anlamı kazandırır ve Türkçe’ye genellikle “... erek”, “...arak” ya da “... olarak” şeklinde tercüme edilir. Osmanlı Türkçesi’nde hareke kullanılmaması esas olduğundan çoğu zaman tenvin de gösterilmez. Üstünlü tenvin, kelimenin son harfinin üzerine eklenen iki paralel çizgidir ve kelimeyi “...en” ya da “... an”

olarak okutur. Esreli tenvin, kelimenin son harfinin altın daki iki paralel çizgidir ve kelimeyi “... in” ya da “... ın”, ötreli tenvin ise üzerinde bulunduğu kelimenin son harfini “... un” veya “... ün” şeklinde okutur.

Şedde

Üzerine konduğu harfin iki kez okunacağını gösterir.

Birincisinde sükûn olarak, ikincisinde ise harekeli olarak okunmasını sağlar.

ÖRNEK CÜMLELER

بو آراده اختیار قاواق ده طومورجقلانوب یاپراق آچمشدی
خلدون طاکار

مفخرت کوزلرین اوجیله صمیمه باقیوردی.
آغابکیسی چوق یورغوندی.
پیامی صفا

انسانلغی یوکسلتن بو فضیلتدر. علمک آتاسی بو فضیلتدر.
بنم ایستدیکم بو فضیلتک موتفاغمزه ده کیرمه سیدر.
طارق بوغرا

على نهایت ایش بولمشدی. بر هفته در فابریقایه کیدیوردی.
اناسی ممنوندی. نمازینی قیلمش، دعاسنی یاپمشدی.
سعيد فائق

مسلك ايجابى اولارق غايت ابي بيليرم. اولدقجه ديشه دوقونور بر
مادى منفعته دايانمايان مسئله لرده رجا و نياز اك قوتلى بر سلاحدر.
رشاد نوري كونتكين

قىصه دالغانك پارازيتلرى آراسندن بر معجزه چيقدى. بو انفس بر
كماندى و قاريمله داها ايكي سوكيلى ايكن ديكله ديكمز.
طارق بوغرا

انسانلر عمومیتله بویله در یا وروم بیلمدکلری شیئلری اصلا اولامازمش
فرض ایدرلر. علم ذهنیتی ایشته بونکله مجادله ایدر
طارق بوغرا

علی کونلرجه أولک بوش اودالرنده کزیندی. کیجه ایشیق یاقمادن
اوطوردی. کیجه یی دیکله دی. آناسنی دوشوندی. فقط آغلایامدی.
سعید فائق

فقط ناصل بر فلاکت نه جنس بر فلاکت بونی ایچریدن اولسون
دیشاریدن اولسون هنوز کیمسه تعیین ایده میور. بوکا هنوز هیچ
کیمسه بر آد قویامیوردی
یعقوب قدری قاره عثمان اوغلی

يا غمور يا غيوردي. بو هواده آتجاق يا پاييله جك بر شي بولانلرك
بولدقلىرىنى يا پايىلنلرك جاني صيقيلمزدى. بنسه غزته نك بيلمه جه
سنى ده چوزمش بولونيوردم.
طارق بوغرا

يا پراقلىرى بيله شيمدى بر باشقه يشيل كورونويوردي. داها
مونس داها صيجاق. عادتا كولومسه ين بر يشيل. روزكاردن
خيشيردايشلىرى بيله بر باشقه تورليدى.
خلدون طاكار

آغاچ ياپراقلريله ديله كلمشدى صانكه. دورغون هوالرده بر
فيصيلدايش روزكارده ميريلدانش فيرطنه ده ايسه خوموردانش حالنى
آلان بر شيئلر آكلاتق ايسته يور كيدى.
خلدون طاكأر

يكدن صوكره على كتاب اوقومغه دالدى. آناسى اوكا بر قازاق
أوروپوردى. صوكره يوكك ايجيندن لوانطه قوقان شلته لر سروب
ياتديلر. آناسى صباح نمازى اوقونوركن على يى اوياندردى.
سعيد فائق

OSMANLICA EKLER

Osmanlı Türkçesinde eklerin yazımı kelime köklerinden farklılık gösterebilmek tedir. Osmanlı Türkçesinde ekler eğer sesli bir harfle bitmiyorsa genellikle okutu cu harf almadan yazılırlar. Bu nedenle günümüz Türkçesinde birbirinden farklı birden fazla ek, Osmanlı Türkçesinde aynı şekilde yazılıp farklı seslendirmeler alabilir.

Eklerin yazılışı genellikle kalıplaşmış olduğundan okuma ve pratik yaparak ekle rin mantığı kavranacaktır.

Bu bölümde Osmanlı Türkçesinde yer alan tüm ekler; çokluk eki, yapım ekleri, olumsuzluk eki, iyelik ekleri, belirtme durum eki, yönelme durum eki çekimli halleriyle ele alınmıştır.

EKLER

له

-le , -la

لر

-ler , -lar

ده

-de, -da

دن

-den, -dan

در / دیر

-dır, -dir, -dur, -dür,
-tır, -tir, -tur, -tür

سز

-sız, -siz,
-suz, -süz

سکز

-sınız, -siniz,
-sunuz, -sünüz,

جه

-ce, -ca,
-çe, -ça

جی

-cı, -ci, -cu, -cü,
-çı, -çi, -çu, -çü

مز

-mız, -miz,
-muz, -müz

می

-mı, -mi,
-mu, -mü

مش

-mış, -miş,
-muş, -müş

لی

-lı, -li,
-lu, -lü

سه

-se, -sa

مه

-me, -ma

ÖRNEKLER

له

-le, -la

Ünsüzle biten kelimelerden sonra

له

şeklinde yazılır, ünlüyle biten kelimelerden sonra başına

ی

kaynaştırma harfi alır ve

يله

şeklinde yazılır

عشقله

شوقله

اولادله

چوجوقله

بابايله

لر

-ler, -lar

Çoğul eki olan -lar/-ler, لrşeklinde herhangi bir okutucu harf olmaksızın yazılır.

باغلر

باغچه لر

صولر

سرچه لر

قایىقلر